

PUDASJÄRVEN LUKIOLAISTEN KÄSITYKSIÄ HEIDÄN MURTEESTAAN

Suomen kielen
kandidaatintutkielma
Oulun yliopisto
13.1.2023

Essi Pätsi

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	1
1.1. Tutkimuksen aihe ja tutkimuskysymykset	1
1.2. Pudasjärvi murrealueena	2
1.3. Aiemmat tutkimukset ja hypoteesit	3
2. TEORIA JA MENETELMÄT	6
2.1. Kansanlingvistiikka ja keskeiset käsitteet	6
2.2. Menetelmät	7
3. AINEISTO	8
3.1. Kyselylomake	8
3.2. Informantit	9
4. ANALYYSI	10
4.1. <i>ts</i> -yhtymä	10
4.1.1. <i>katsoa</i> -verbi	10
4.1.2. <i>etsiä</i> - ja <i>kutsua</i> -verbit	14
4.1.3. Nominat <i>metsä</i> , <i>otsa</i> , <i>palkitseva</i> ja <i>veitsi</i>	15
4.2. <i>tk</i> -yhtymä	17
4.3. <i>sinä</i> -persoonapronomini	18
4.4. Nuorten murreidentiteetti ja näkemyksiä heidän murteestaan	20
4.5. Yhteenveto	22
5. PÄÄTÄNTÖ	24
LÄHTEET JA LYHENTEET	26
LIITTEET	

1. JOHDANTO

1.1. Tutkimuksen aihe ja tutkimuskysymykset

Tutkin kandidaatintutkielmassani Pudasjärven lukiolaisten käsityksiä heidän omasta murteestaan. Pudasjärvi on murteen näkökulmasta alueena mielenkiintoinen, sillä se sijaitsee perinteisen murrejaon mukaan idän ja lännen murrealueiden rajalla (ks. luku 1.2.). On keskusteltu, kuuluisiko kaupunki lukea Oulun seudun vai Kainuun murteisiin, ja tutkijat ovat perustelleet mielipiteitään puolin ja toisin. Nykyään kaupunki katsotaan yleensä kuuluvan muun Koillismaahan mukana osaksi Kainuun murteita (esim. Räisänen 1982: 12; Lyytikäinen ym. toim. 2013: 564). Omien kenttähavaintojeni ja vähäisen aiemman tutkimuksen perusteella on kuitenkin tärkeää selvittää, minkä murteen piirteet Pudasjärvellä hallitsevat paikallisten omien kokemusten mukaan. Esittelen Pudasjärveä murrealueena sekä siellä esiintyviä murrepiirteitä tarkemmin luvussa 1.2. ja aiheeseen liittyviä aiempia tutkimuksia luvussa 1.3.

Tutkimukseni informanteiksi olen valinnut Pudasjärven lukion opiskelijat, koska mielestäni nuoret ovat ihmiselämän murrosvaiheessa olevina kielenkäyttäjinä mielenkiintoinen tutkimuskohde. Olen rajannut lukiolaisista informanteiksni vain paikkakuntalähtöiset, sillä haluan tutkia nimenomaan pitkään Pudasjärvellä asuneiden nuorten näkemyksiä heidän puhetavoistaan. Tutkimukseni kuuluu kansanlingvistiikan piiriin, ja aineistoni olen kerännyt kyselylomakkeella. Käsittelen tarkemmin tutkimukseni teoriaa sekä menetelmiä luvussa 2. ja aineistoa luvussa 3.

Tarkastelen tutkimuksessani informanttieni kokemuksia kolmen erin kielenpiirteen käytöstä. Nämä valitsemani kielenpiirteet ovat *ts*-yhtymä, *tk*-yhtymä ja *sinä*-pronomini. Tavoitteenani on selvittää, kokevatko informanttini käyttävänsä kyseisissä kielenpiirteissä enemmän itäisiä vai läntisiä variantteja. Näiden kielellisten piirteiden lisäksi selvitän, mihin murrealueeseen informanttini identifioituvat: ajattelevatko he itse puhuvansa Oulun seudun murretta, Kainuun murretta vai jotakin muuta murretta. Tutkimuskysymykseni ovat:

- Kokevatko Pudasjärven lukiolaiset käyttävänsä enemmän itäisiä vai läntisiä murrevariantteja?
- Mitä *ts*-yhtymän, *tk*-yhtymän ja *sinä*-pronominin variantteja Pudasjärven lukiolaiset mielestään käyttävät?

- Minkä murteen puhujiksi Pudasjärven lukiolaiset identifioituvat ja miten he itse kuvailevat murrettaan?

Aiemman tutkimuksen sekä omien kenttähavaintojeni mukaan Pudasjärvellä käytetään puhuttaessa sekä Oulun seudun että Kainuun murteelle tyypillisiä variantteja. *Variantti* tarkoittaa *variabelin* eli kielellisen muuttujan konkreettista reaalistumaa (Tieteen termipankki s.v. *variantti*). Valitsin *ts*-yhtymän yhdeksi tutkittavista kielenpiirteistä, koska sillä on sekä Oulun seudun että Kainuun murteessa omat varianttinsa ja haluan selvittää, kumpaa pudasjärveläiset nuoret kokevat käyttävänsä. *tk*-yhtymällä ja *sinä*-pronominilla taas on Oulun seudun murteessa omat selkeät vastineensa, ja on kiinnostavaa saada tietää, ovatko nämä Oulun seudun murteelle tyypilliset piirteet levinneet Pudasjärven nuorten mielestä heidän omaan käyttöönsä. Esittelen tutkimieni kielenpiirteiden variantit seuraavassa luvussa.

1.2. Pudasjärvi murrealueena

Rapola (1947: 22) toteaa, että Suomen murteet jaettiin jo satoja vuosia sitten kahteen valtaryhmään: itä- ja länsimurteisiin. On myös ehdotettu jakoa kolmeen murrealueeseen, jossa pohjoismurteet katsotaan omaksi alueekseen (Leino ym. 2006 lähteineen). Keskityn tässä kandidaatintutkielmassani kuitenkin pääasiassa idän ja lännen välisiin eroihin, joten käytän murteiden perinteistä kaksijakoa.

Itämurteet jakautuvat kahteen ryhmään, joista toinen on savolaismurteet, joihin taas sisältyy Kainuun murre. Länsimurteetkin jakautuvat useampaan ryhmään, joista yksi on Keski- ja Pohjois-Pohjanmaan murteet. (Esim. Kettunen 1930: 78; Leino ym. 2006: 26.) Pohjois-Pohjanmaan murteeseen viittaa tutkielmassani sen toisella nimellä, Oulun seudun murteella (Pääkkönen 1994: 288). Suomen murrealueiden jaottelun kartta on liitteenä tutkielmani lopussa (liite 1). Karttaan merkitty alue 5b on Oulun seudun murteen alue ja 7h on Kainuun murteen alue. Pudasjärvi sijoittuu kartalla maantieteellisesti kokonaan Kainuun murteen puolelle.

Pudasjärvi sijaitsee Pohjois-Pohjanmaalla ja on kuntanaapurinsa Ranuan lisäksi idän ja lännen murrealueiden rajalle asettuva kaupunki (Rapola 1947: 96). Tämän lisäksi Pudasjärveltä pohjoiseen päin lähdetessä tulee melko nopeasti vastaan peräpohjalaiset murteet (Partanen 2020: 15). Sijaintinsa vuoksi Pudasjärven voi siis luokitella väli- tai siirtymämurteeksi. Tieteen termipankki (myöhemmin TTP) määrittelee *siirtymämurteen* murtejoukoksi, joka on kahden murrealueen välissä eikä oikein sijoitu kumpaankaan (s.v. *siirtymämurre*).

Pudasjärvi on pinta-alaltaan 5 867 neliökilometriä (MML 2022). Sen lisäksi, että Pudasjärvi sijoittuu murrealueiden rajalle, siellä voi esiintyä useampia eri murrevariantteja myös laajan pinta-alan puolesta. Suuren pinta-alan ja laajalle levittyneen haja-asutuksen takia olenkin tutkimuksessani ottanut huomioon sen, missä päin Pudasjärveä informantini asuvat. Tarkastelen, korreloivatko asuinalue ja koettu murteenkäyttö keskenään.

ts-yhtymälle Kainuun murteen vastine on *ht* (Räisänen 1982: 16) ja Oulun seudun murteen joko *tt* tai joskus astevaihtelun tuloksena yksinäis-*t* (Pääkkönen 1994: 288). Täten esimerkiksi yleiskielinen *metsä* olisi Kainuussa *mehtä* ja Oulussa *mettä*. *ts*-yhtymä on yksi niistä merkittävimmistä kielenpiirteistä, joiden mukaan Suomen murteet on jaettu itään ja länteen (Rapola 1947: 27). Yksi painavimmista syistä sille, miksi Pudasjärvi laskeaan Kainuun murteisiin, on kaupungissa esiintyvä itäinen *ht*-variantti (esim. Räisänen 1972: 21; Lyytikäinen ym. toim. 2013: 564).

Muista tutkimistani kielenpiirteistä *tk*-yhtymässä Oulun seudun murteessa loppu-*t* assimiloituu sen jäljessä olevaan *k*:hon, jolloin siitä tulee *kk* (*annatko* : *annakko*) (Pääkkönen 1994: 291–292). *Sinä*-pronomiinille Oulun seudun murteelle ominainen on *nää* tai *nä*-variantti (Mantila & Pääkkönen 2010: 40).

1.3. Aiemmat tutkimukset ja hypoteesit

Pudasjärveläisten murretta on tutkittu vähänlaisesti. Esittelen seuraavaksi kaksi aiheesta tehtyä tutkimusta, jotka ovat vuosilta 1999 ja 2020. Vuonna 2020 tehty tutkimus on Sini-maaria Partasen pro gradu -tutkielma, joka käsittelee *A*-loppuisten vokaaliyhtymien variaatiota pudasjärveläisten nuorten puheessa. Partanen (2020: 9) on kerännyt aineistonsa

haastattelumenetelmällä, ja hänen informantteinaan on toiminut pudasjärveläisiä seitsemäsluokkalaisia ja abiturientteja. Partanen (2020) keskittyy tutkielmassaan eri kielenpiirteisiin kuin minä, joten en voi luoda varsinaisia hypoteeseja hänen tutkimustulostensa perusteella; lisäksi hän käsittelee nuorten autenttista puhetta, kun minä taas tutkin nuorten käsityksiä omista puhetavoistaan. Partanen (2020) tutkimuksesta kuitenkin selviää esimerkiksi se, että Oulun seudun murteelle tyypillinen *OA*-yhtymän *UA*-variantti (esim. *puurua*) on kadonnut pudasjärveläisten nuorten puheesta kokonaan. Toisaalta *eA*-yhtymän paikallismurteinen ja Oulun seudun murteelle tyypillinen *iA*-variantti (esim. *nopia*) on vielä hyvin elinvoimainen. (Partanen 2020: 49.)

Vuoden 1999 tutkimus on Markku Outilan pro gradu -tutkielma, jossa hän tutkii pudasjärveläisten puhekielen vaihtelua alueellisesti. Myös Outila (1999) on kerännyt aineistonsa haastattelumenetelmällä. Hän on ottanut tutkimuksessaan huomioon informanttensa iän ja sukupuolen, mutta tärkeimpänä erottavana tekijänä on ollut heidän asuinalueensa: informantit ovat kaupungin länsipuolelta Syötekylästä ja itäpuolelta Kollajan kylästä (Outila 1999: 2–3). Outila (1999: 15) on tutkinut informanttensa puheessa viittä eri kielenpiirrettä: *eA*-, *OA*- ja *ts*-yhtymiä, *d*:n vaihtelua sekä *kin*-liitettä. Minua kiinnostaa tutkimukseni kannalta erityisesti *ts*-yhtymään liittyvät tulokset.

Outilan (1999) tutkimuksesta selviää, että ensitavun rajalla *ts*-yhtymästä on käytössä eniten läntinen *tt*-variantti. Kollajalla variantti on kuitenkin paljon suuremmassa suosiossa, kun taas Syötteellä *ht*- ja *tt*-varianttien käyttö on enemmän tasaväkeistä. Outila (1999) on tutkinut vaihtelua myös iän mukaan, ja käy ilmi, että Syötteellä *tt*-variantin yleistyminen on tapahtunut myöhemmin kuin Kollajalla: vanhempi väestö on käyttänyt Syötteellä nuoria enemmän aiemmin vallinnutta itäistä *ht*-varianttia. Jälkitavuisissa *ts*-yhtymästä informantit taas ovat käyttäneet *ht*-varianttia sekä itä- että länsipuolella kaupunkia. Tuloksista Outila toteaa yleisesti, että Pudasjärven puhekieli läntistyy. (Outila 1999: 121.)

Hypoteesini Outilan (1999) tutkimukseen pohjaten olisi siis, että *ts*-yhtymässä pudasjärveläiset nuoret kokevat käyttävänsä enemmän läntistä *tt*-varianttia. Toisaalta, koska Pudasjärvi lasketaan yleensä osaksi Kainuun murteita, voisi olettaa, että käytössä olisi myös itäinen variantti. Selvää on, että molempia variantteja kaupungissa käytetään; haastavaa on kuitenkin asettaa täysin selkeää hypoteesia siitä, mikä on informanttieni kokemus asiasta.

Kielikäsitteitä ja -asenteita (määrittelen nämä käsitteet luvussa 2.1.) tutkitaan nykypäivänä enenevässä määrin. Ensimmäinen aiheesta tehty väitöskirja on Johanna Vaattovaaran (2009) *Meän tapa puhua*, jossa tutkitaan pellolaisnuorten asenteita ja suhtautumista Tornionlaaksoon murrealueena ja sitä, kuinka paikallismurre vaikuttaa nuorten identiteetin rakentumiseen. Murrekäsitteitä on tutkinut myös muun muassa Marjatta Palander (2011) teoksessaan *Itä- ja eteläsuomalaisten murrekäsitteet*.

Viime vuosina kielikäsitteistä ja -asenteista on tehty useampiakin opinnäytteitä, jotka ovat alueellisesti lähempänä omaa tutkimuskohdettani. Näitä ovat Oulun seudun murteen puolelta esimerkiksi Johanna Häggin (2014) pro gradu -tutkielma, jossa hän tarkastelee Oulun yliopiston opiskelijoiden käsityksiä Oulun murteesta, sekä Salla Niemetmaan (2017) kandidaatintutkielma, jossa hän puolestaan tarkastelee Oulun ammattikorkeakoulun opiskelijoiden käsityksiä Oulun murteesta. Kainuun murteiden puolelta vastaavanlaisia tutkimuksia ovat esimerkiksi Jenni Kaartisen (2015) pro gradu -tutkielma, jossa hän tutkii kajaanilais- ja suomussalmelaisnuorten käsityksiä kotipaikkakuntiansa murteesta, sekä Veera Kyyrösen (2018) pro gradu -tutkielma, jossa hän tutkii kajaanilaisnuorten suhtautumista suomen murteisiin.

2. TEORIA JA MENETELMÄT

2.1. Kansanlingvistiikka ja keskeiset käsitteet

Koska tutkin maallikoiden käsityksiä kielestä, tutkimukseni on kansanlingvistinen. Termillä *maallikko* viitataan tavalliseen kielenkäyttäjään eli ei-kielitieteilijään. (Mielikäinen & Palander 2014: 11.) Kansanlingvistiikka (*folk linguistics*) on eräs sosiolingvistiikan suuntaus (Mielikäinen & Palander 2014: 17). Siinä missä sosiolingvistiikka ”tutkii kielen ja yhteiskunnan välistä suhdetta” (TTP s.v. *sociolingvistiikka*), kansanlingvistiikka keskittyy nimenomaan maallikoiden käsityksiin kielestä (Vaattovaara 2009: 15). Marjatta Palander (2011: 11) toteaa, että ”kansanlingvistiikka on syntynyt siitä oivalluksesta, että tavallisten kielenkäyttäjien kieltä koskevat käsitykset ovat lingvistille arvokasta tietoa”. Tarkemmin sanottuna tutkimukseni on kansandialektologinen (*perceptual dialectology*), sillä tutkin maallikoiden käsityksiä murteesta (Vaattovaara 2009: 27).

Tutkimukseeni liittyy olennaisesti termi *kielikäsitys*. Dennis R. Preston (2011: 10) selittää *kielikäsitys*-termin tarkoittavan maallikoiden ymmärryksiä ja ajatuksia kielen rakenteesta, käytöstä, historiasta ja monimuotoisuudesta. Preston on vakiinnuttanut kansandialektologian tutkimusalaksi 1980-luvulla (Palander 2001: 147).

Kielikäsitteiden lisäksi tutkin informanttieni identifioitumista jonkin murteen puhujiksi. *Identiteetti* viittaa tutkimuksessani yksilön käsitykseen itsestään kulttuurisessa ja sosiaalisessa, tässä tapauksessa kielellisessä, ympäristössä (TTP s.v. *identiteetti*). Murteen ja identiteetin yhteydestä on kirjoittanut esimerkiksi Harri Mantila (2004: 331), joka artikkelissaan toteaa, että suomalainen kulttuuri muokkaa jatkuvasti esimerkiksi käsityksiä maalaisuudesta ja kaupunkilaisuudesta, jotka ovat tärkeitä asioita murreidentiteetin kannalta. Identiteetti voi olla kollektiivista tai yksilöllistä (Mantila 2004: 324); minä keskityn tutkimuksessani murreidentiteettiin yksilön näkökulmasta.

Identiteetin rakentaminen on usein tiedostamatonta, ja erilaisilla kielenpiirteillä pystyy luomaan erilaisia identiteettejä tilanteen mukaan (Mantila 2004: 331, 336). Mantila (2004: 325) toteaa myös, että yksilöiden murteet ovat usein kokoelmia monista erilaisista piirteistä. On siis hyvä tiedostaa, että kukaan ei puhu täysin jotakin tiettyä murretta – ainakaan Pudasjärven kaltaisella siirtymämurteen alueella. Kielelliseen identiteettiin ja

nuoren puhetapoihin vaikuttavat ympäristön monet eri tekijät. Näitä voivat olla esimerkiksi perheen ja kavereiden puhetapojen lisäksi myös mediassa kuullut puhetaivat. Mantila (2004: 327) myös erittelee artikkelissaan joitakin koko Suomen alueella yleistyviä puhekielen piirteitä, joista yksi on *ts*-yhtymän *tt*-variantti. Myös tähän voi pohjata hypoteesia siitä, että Pudasjärvenkin nuorilla käytössä olisi läntinen *tt*-variantti.

2.2. Menetelmät

Tutkimusmenetelmänä olen käyttänyt kyselytutkimusta. Valitsin aineistonkeruun metodiksi kyselytutkimuksen, koska niin saa kerättyä helposti ja nopeasti paljon vastauksia tarkasti muotoiltuihin kysymyksiin (Vanhatalo & Vehkalahti 2020: 269). Kyselylomakkeen avulla toteutettu tutkimus ei anna kuvaa autenttisesta kielenkäytöstä, vaan kuvastaa nimenomaan informanttieni käsityksiä heidän omista puhetavoistaan. Autenttista kielenkäyttöä tutkittaessa voi hyödyntää haastattelumenetelmää, kuten aiemmin esittelemissäni tutkimuksissa sekä Outila (1999) että Partanen (2020) ovat tehneet. On kuitenkin mielenkiintoista tutkia autenttisen kielenkäytön lisäksi sitä, mitä kokemuksia kielenkäyttäjillä itsellään on käyttämästään kielestä. Kerron kyselylomakkeestani ja aineiston keräämisestä enemmän luvussa 3.

Tutkimukseni analyysissa hyödynnän sekä kvantitatiivista että kvalitatiivista menetelmää, sillä saan kyselylomakkeen avulla sekä määrällistä että laadullista tietoa. Kvantitatiivista tutkimusta tutkielmassani on monivalintakysymyksistä saatujen vastausten prosentuaalinen tarkastelu. Kvalitatiivista tutkimusta taas edustaa avoimien vastausten analysoiminen. Kvalitatiivisessa analyysissäni käytän menetelmänä sisällönanalyysia. Sisällönanalyysi on esimerkiksi kirjoitusten analysointia ja tiivistämistä niin, että niistä saadaan tutkittavaan ilmiöön liittyvät merkitykset ja suhteet selkeästi esille (Latvala & Vanhanen-Nuutinen 2001: 21–23).

3. AINEISTO

3.1. Kyselylomake

Olen kerännyt aineistoni 3.10.–7.10.2022 Webropol-alustalla luodulla sähköisellä kyselylomakkeella (ks. liite 2). Olen jakanut kyselyn kolmeen osaan: taustatieto-osioon, kielenpiirteitä käsittelevään osioon ja murreidentiteettiin liittyvään osioon. Kyselylomake on anonyymi, mutta olen kysynyt informanteiltani taustatietoina sukupuolta, asuinalueetta ja luokka-astetta. Taustatietojen avulla voi analysoida esimerkiksi sitä, onko jollain asuinalueella käytössä enemmän tietyt variantit kuin toisella. Taustatieto-osiossa olen pyytänyt kertomaan, mistä päin Pudasjärveä vastaaja on. Vastausvaihtoehdoissa olen jakanut kaupungin viiteen osaan. Omaksi osaksi olen rajannut kaupungin keskustan Kurenalan ja sen lähiympäristön noin kymmenen kilometrin säteeltä. Muun alueen olen jakanut syrjäkyliseen karkeasti koilliseen, kaakkoon, lounaaseen ja luoteeseen, mutta tulen tässä tutkielmassani käsittelemään syrjäkyläitä itään ja länteen jaettuina.

Varsinaiset kielenpiirteisiin keskittyvät kysymykset ovat monivalintatyypisiä täydennystehtäviä. Olen muodostanut tutkittavan sanan (esimerkiksi *metsä*) ympärille yksinkertaisen lauseen (*Retkellä mennään x*), johon informantti saa valita hänestä itsestään luonnollisimmalta tuntuvan vaihtoehdon. Vastausvaihtoehdot olen asettanut valmiiksi, mutta jokaisessa kysymyksessä on ollut *joku muu, mikä?* -vastausvaihtoehto, johon informantti on saanut halutessaan kirjoittaa oman vastauksensa. Halusin pitää täydennystehtävien lauseet mahdollisimman yksinkertaisina, jotta annettujen lauseiden yleiskielinen muoto ei ohjaisi vastaajaa vastaamaan yleiskielistä vaihtoehtoa. Olen myös vaihdellut vastausvaihtoehtojen järjestystä, jotta ensimmäinen vaihtoehto ei aina olisi sama eikä tällöin ohjaisi vastaajaa vastaamaan tietyllä tavalla.

ts-yhtymiin liittyvissä kysymyksissä vastausvaihtoehtoina on ollut *ts-*, *ht-*, *tt-* ja mahdollisesti myös *t*-muoto (esimerkiksi kysymyksessä 11 vastausvaihtoehtoina ovat *kutsuit*, *kuhtuit*, *kuttuit* ja *kutuit*). *tk*-yhtymän edustusta tarkastelevassa kysymyksessä vastausvaihtoehtoina ovat olleet yleiskielisen muodon (*oletko*) lisäksi puhekielinen *tk*-muoto (*ootko*) sekä Oulun seudulle tyypillinen puhekielinen *kk*-muoto (*ookko*). *Sinä*-pronominia käsitteleviä kysymyksiä kyselyssäni on kaksi. Toinen näistä täydennettävistä lauseista on

väitelause ja toinen kysymyslause. Näihin molempiin kysymyksiin olen antanut vastausvaihtoehtoiksi yleiskielisen muodon *sinä* lisäksi muodot *sää, sä, nää, nä* ja *sie*. Haluan selvittää, tuleeko erityyppisistä lauseista toisistaan eroavia vastauksia. Aiemmassa tutkimuksessa nimittäin *nää*-variantti on huomattu selvästi enemmän kysymyshakuiseksi. Aihetta on tutkinut esimerkiksi Skiftesvik (2012) pro gradu -tutkielmassaan.

Kielenpiirteisiin liittyviä kysymyksiä kyselyssäni on yhteensä 12. Kyselyn kolmas osio taas keskittyy informanttieni murreidentiteettiin. Olen kysynyt informanteiltani, mitä murretta he kokevat puhuvansa ja miten he kuvailisivat murrettaan. Olen kysynyt myös, mistä he luulevat puhetajojensa tulevan.

3.2. Informantit

Informanttejani ovat Pudasjärven lukiolaiset. Kyselyn linkin olen lähettänyt Pudasjärven lukion äidinkielenopettajalle, joka on jakanut linkin eteenpäin opiskelijoille. Vastauksia kyselylomakkeeseeni olen saanut 57. Näistä joudun hylkäämään yhden, sillä informantti kertoi olevansa lähtöisin toisesta kaupungista. Olen kyselylomakkeen saatetekstissä ohjeistanut vastaamaan kyselyyn vain, jos on pudasjärveläislähtöinen. Olettanen, että muut kyselyyn vastanneet ovat lukeneet saatetekstin ohjeistuksen. Olen tarkistanut kaikki vastaukset, ja pidän muita vastauksia käyttökelpoisina. Näin ollen otan loput 56 vastausta huomioon analyysissäni.

Informanteistani 37 (66,1 %) eli suurin osa asuu keskustan alueella. Kaupungin itäisellä puolella informanteistani asuu 14 (25 %) henkilöä ja läntisellä 5 (8,9 %). Ensimmäisen vuoden opiskelijoita informanteistani on 23 (41 %), toisen vuoden 16 (28,6 %) ja kolmannen 17 (30,4 %). Lasken abiturienttien joukkoon myös yhden opiskelijan, joka ilmoitti olevansa neljännen vuoden opiskelija. Tyttöjä informanteistani on 36 (64,3 %), poikia 18 (32,1 %) ja 2 (3,6 %) ilmoitti sukupuolekseen muu tai ei halunnut kertoa sukupuoltaan. Tutkielman rajallisen pituuden vuoksi hyödynnän analyysissäni taustatiedoista vain asuinalueita. Analyysissäni tulen käyttämään informanteistani vain prosenttilukuja.

4. ANALYYSI

Tässä luvussa analysoin saamani vastaukset. Käytän havainnollistamisen tukena pylväsdiagrammeja, joissa ilmoitetut luvut ovat prosenttilukuja. Diagrammeissa olen ilmoittanut vastaukset asuinalueittain. On tärkeää huomioida, että eri asuinalueilta on eri määrä informantteja, eikä tietyn variantin prosenttilukuja täten voi suoraan vertailla eri asuinalueiden kesken. Tarkastelen ensin *ts*-yhtymää luvussa 4.1. Tämän jälkeen tarkastelen *tk*-yhtymää luvussa 4.2. ja *sinä*-pronominia luvussa 4.3. Näiden jälkeen luvussa 4.4. käyn läpi nuorten muita näkemyksiä heidän murteestaan ja murreidentiteetistään. Lopuksi koan vastauksia yhteen luvussa 4.5.

4.1. *ts*-yhtymä

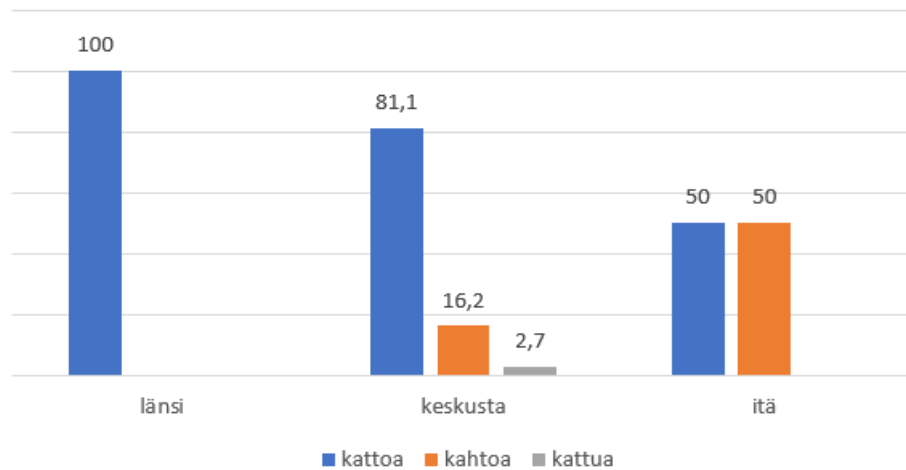
Luvussa 4.1.1. esittelen vastauksia siihen, miten *katsoa*-verbin koetaan edustuvan omassa idiolektissa ja luvussa 4.1.2., miten *kutsua*- ja *etsiä*-verbien koetaan edustuvan. Luvussa 4.1.3. käsittelem kokemuksia nominien *metsä*, *otsa*, *palkitseva* ja *veitsi* edustumisesta. Katson tässä kandidaatintutkielmassani sanan *palkitseva* olevan adjektiivi (VISK 2008 § 632).

4.1.1. *katsoa*-verbi

Kyselyssäni *katsoa*-verbiä käsittelee kolme kysymystä. Olen halunnut tutkia *katsoa*-verbiä tarkemmin ja käyttää sitä kyselyssäni useamman kerran eri muodossa. Valitsin verbin eri muodoiksi *katsoa*, *katsoin* ja *katsoitteko*.

Ensimmäinen verbiä käsittelevistä täydennettävistä lauseista on *Ei saa x! (katsoa)*. Annettuina vastausvaihtoehtoina ovat *katsoa*, *kattoa* ja *kahtoa*, joista yksikään informantti ei ole valinnut yleiskielistä vaihtoehtoa. Vastaukset ovat kuvattuna pylväsdiagrammina kuviossa 1.

5. Ei saa _____!

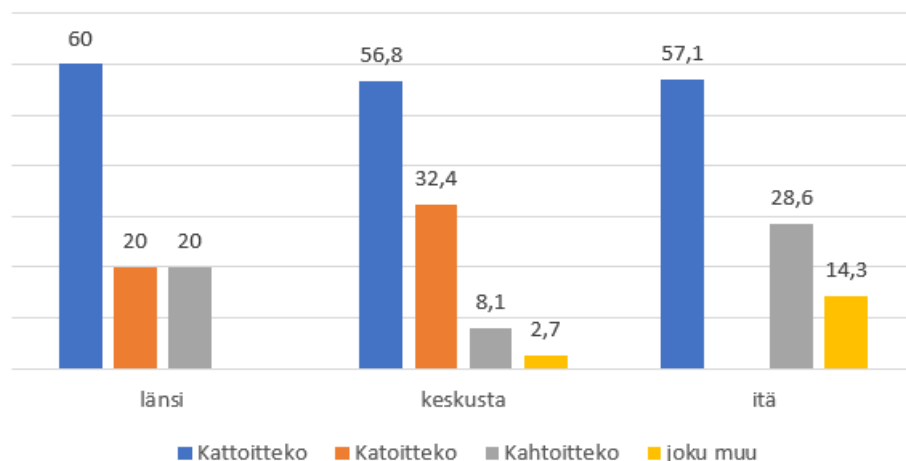

KUVIO 1. *ts*-yhtymän koettu käyttö verbimuodossa *katsoa* alueittain.

Informanteista 75 % on vastannut vaihtoehdon *kattoa* ja 23,3 % vaihtoehdon *kahtoa*. Yksi informantti (1,8 %) on valinnut vaihtoehdon *joku muu, mikä?* ja kirjoittanut vastaukseen *kattua*. On siis selvää, että verbin perusmuodossa *katsoa* *ts*-yhtymän koetan edustuvan enimmäkseen *tt*:nä. Asuinalueittain vastaukset kuitenkin hieman eroavat toisistaan. Länsipuolella kaupunkia asuvista informanteista kaikki ovat vastanneet vaihtoehdon *kattoa*. Itäpuolella kaupunkia asuvien kesken vastaukset taas jakautuvat tasan varianttien *kattoa* ja *kahtoa* välillä. Keskustan alueella *tt*-variantin on valinnut 83,8 % (mukaan lukien yksi *kattua*-variantti) ja *ht*-variantin 16,2 % informanteista. Tässä *katsoa*-verbin muodossa informanttini kokevat siis käyttävänsä enemmän läntistä varianttia. Idän puolella kaupunkia itäisen ja läntisen variantin käyttö on kuitenkin aika tasaväkiä. Oulun seudun murteen käyttöön viittaa myös yhden informantin kokemus *tt*-variantin käytön lisäksi myös *OA*-yhtymän *uA*-variantin (*kattua*) käytöstä (Pääkkönen 1994: 289–290).

Toinen *katsoa*-verbiä käsittelevä täydennettävä lause on *X vielä sitä tehtävää?* (*Katsoitteko*). Annettuina vastausvaihtoehtoina ovat *Katsoitteko*, *Kattoitteko*, *Katoitteko* ja *Kah-toitteko*, joista tässäkin kysymyksessä yksikään informanteista ei ole valinnut yleiskielistä vaihtoehtoa. Vastaukset ovat kuvattuna pylvädiagrammina kuviossa 2.

9. _____ vielä sitä tehtävää?

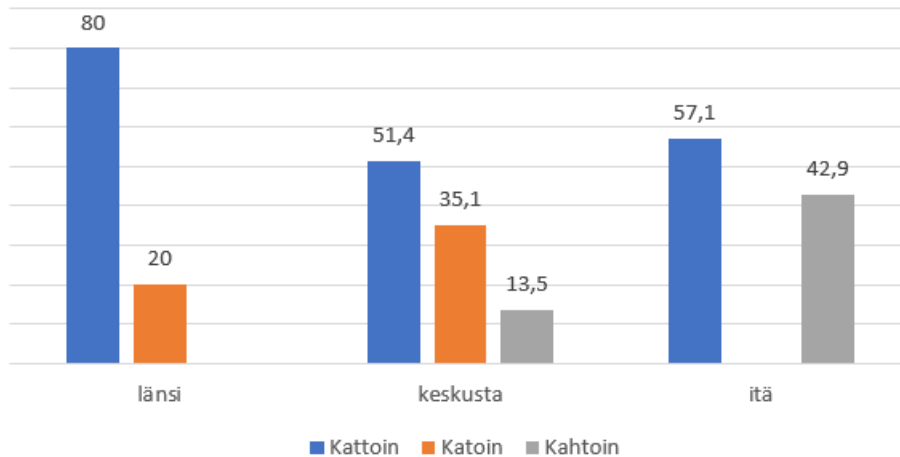
KUVIO 2. *ts*-yhtymän koettu käyttö verbimuodossa *katsoitteko* alueittain.

Informanteista 57,5 % eli suurin osa kokee käyttävänsä *tt*-varianttia. 23,3 % informanteista kokee käyttävänsä yksinäis-*t*:llistä varianttia ja 14,2 % *ht*-varianttia. Kaupungin kaikilla puolilla koetaan käytettävän eniten läntistä varianttia. Kokemusta *ht*-variantin käytöstä esiintyy edellisen verbimuodon tapaan eniten idän puolella, mutta tässä verbimuodossa itäinen variantti ei ole yhtä yleinen kokemus kuin aiemmassa muodossa *katsoa*.

Joku muu, mikä? -vastausvaihtoehdon on vastannut kolme informanttia, joista kaksi on idän puolelta kaupunkia ja yksi keskustasta. He kokevat luontevimmaksi käyttää muotoja *katoittako*, *kahoitteko* ja *kathoittako*. Näistä ensimmäisessä ja viimeisessä muodoissa edustuu päättevariantti *-ttA*, joka on tyypillinen Oulun seudun murteelle ja muillekin pohjalaismurteille (Pääkkönen 1994: 296). Muodossa *kahoitteko* edustuu *h*-variantti, jota tavataan enemmän eteläisemmissä savolaismurteissa (Kettunen 1940: kartta 8). Muodossa *kathoittako* taas voi näkyä peräpohjalaisten murteiden vaikutus (Rapola 1947: 98–99), tai informantti on voinut tavoitella *ht*-muotoa.

Viimeinen *katsoa*-verbiin liittyvä täydennettävä lause kyselyssäni on *X sen elokuvan*. (*katsoin*). Vastausvaihtoehdoina ovat *Katsoin*, *Kattoin*, *Katoin* ja *Kahtoin*. Kuten ei aiemmassakaan kahdessa, ei tässäkin verbimuodossa yksikään koe käyttävänsä yleiskielistä muotoa. Vastaukset ovat kuvattuna kuviossa 3.

13. _____ sen elokuvan.

KUVIO 3. *ts*-yhtymän koettu käyttö verbimuodossa *katsoin* alueittain.

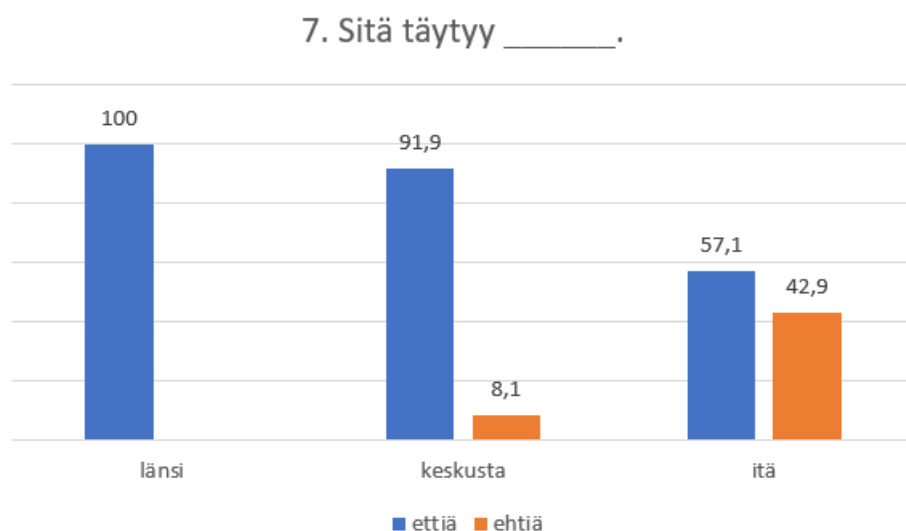
Muodossa *katsoin* informanteistani 55,4 % kokee käyttävänsä *tt*-varianttia, 25 % *t*-varianttia ja 19,6 % *ht*-varianttia. Tässäkin verbimuodossa kaupungin kaikilla puolilla yleisin kokemus on siis läntinen *tt*-variantti. Selkeimmin se on suosiossa kaupungin länsipuolella. *t*-varianttia koetaan käytettävän eniten keskustassa ja *ht*-varianttia kaupungin itäpuolella. Itäpuolella yksikään informanteista ei koe käyttävänsä *t*-varianttia, ja länsipuolella yksikään ei koe käyttävänsä *ht*-varianttia.

Katsoa-verbiin liittyvissä kysymyksissä, joissa vaihtoehtona on ollut myös yksinäis-*t*:llinen variantti, vastaukset jakautuvat seuraavasti: *tt*-varianttia kokee käyttävänsä 56 %, *t*-varianttia 25 %, *ht*-varianttia 17 % ja jotain muuta varianttia 2 % informanteistani. *tt*-variantin suuri suosio on sinänsä yllättävää, koska vaihtelullista *t*-varianttia pidetään yleistyvänä piirteenä (Nuolijärvi & Sorjonen 2010: 28). Vaihteluton *tt*-variantti on tavallisesti tyypillinen muun muassa Oulun seudun murteessa (Kettunen 1940: kartta 8). Kysymyksessä, jossa ei ole ollut vaihtoehtona yksinäis-*t*-varianttia, on *tt*-variantti (76,8 %) taas huomattavasti suositumpi vastaus kuin *ht*-variantti (23,2 %).

Näistä luvuista voi päätellä, että *katsoa*-verbissä selkeästi eniten informanttini kokevat käyttävänsä läntistä *tt*-varianttia. Hieman *ht*-varianttia yleisempi on myös kokemus yksinäis-*t*:llisen variantin käytöstä. Itäistä *ht*-varianttia koetaan käytettävän selkeästi eniten kaupungin itäisellä puolella. Kaupungin länsipuolella itäistä variantti koetaan käytettävän hyvin vähän.

4.1.2. etsiä- ja kutsua-verbit

Verbin *katsoa* lisäksi tutkin informanttieni kokemuksia *ts*-yhtymän edustumisesta myös verbeillä *etsiä* ja *kutsua*. *Etsiä*-verbiä olen käyttänyt kyselyssäni sen perusmuodossa, ja täydennettävä lause on ollut *Sitä täytyy X*. Vastausvaihtoehdoista *etsiä*, *ettiä* ja *ehtiä* yksikään vastaaja ei ole valinnut yleiskielistä vaihtoehtoa. Vastaukset ovat kuvattuna alla kuviossa 4.

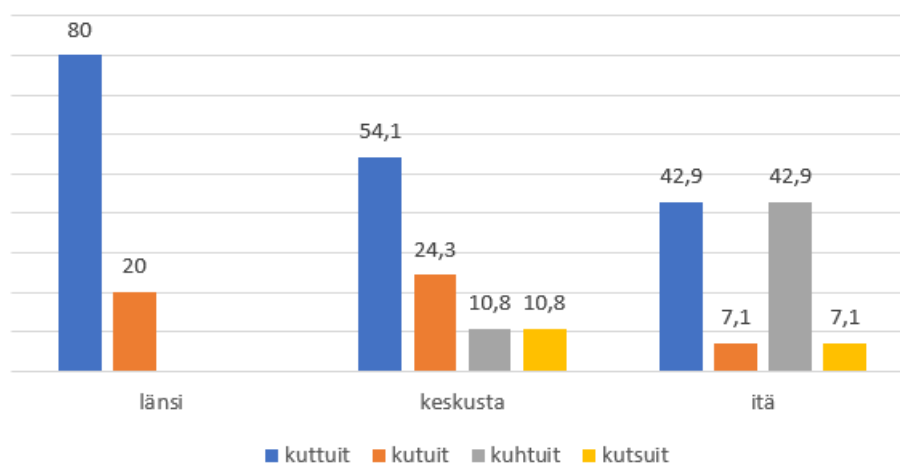

KUVIO 4. *ts*-yhtymän koettu käyttö verbimuodossa *etsiä* alueittain.

Informanteista 83,9 % kokee käyttävänsä läntistä *tt*-varianttia ja 16,1 % itäistä *ht*-varianttia. Vastausten jakautuminen asuinalueittain muistuttaa paljon verbimuodon *katsoa* vastauksia. Länsipuolella kaikki kokevat käyttävänsä läntistä *tt*-varianttia. Itäpuolella *tt*- ja *ht*-varianttien käyttö on tasaväkistä, sillä *tt*-varianttia kokee käyttävänsä 57,1 % ja *ht*-varianttia 42,9 % informanteista. Keskustassa vain 8,1 % kokee käyttävänsä itäistä varianttia ja loput 91,9 % läntistä.

Kutsua-verbi on kyselyssäni muodossa *kutsuit*. Täydennettävä lause on *Ketä X juhliin?* Vastausvaihtoehtoina ovat *kutsuit*, *kuttuit*, *kutuit* ja *kuhtuit*. Vastaukset ovat kuvattuna kuviossa 5.

11. Ketä _____ juhliin?

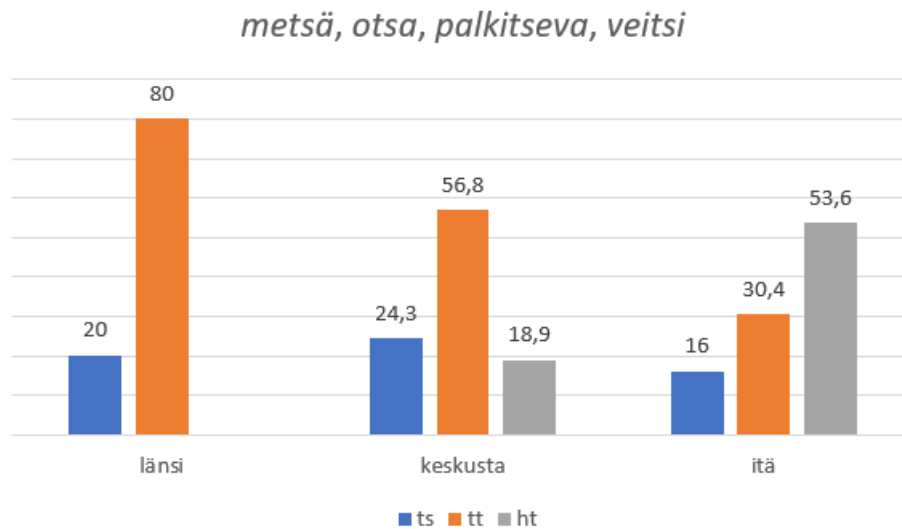
KUVIO 5. *ts*-yhtymän koettu käyttö verbimuodossa *kutsuit* alueittain.

Tämä on ainoa kyselyni verbimuodoista, jossa osa (8,9 %) informanteistani kokee käyttävänsä yleiskielistä *ts*-muotoa. Heistä neljä asuu keskustassa ja yksi idän puolella kaupunkia. Muutoin yleisin kokemus on tässäkin *tt*-variantin käyttö: yhteensä 53,6 % kokee käyttävänsä läntistä varianttia. Kuten *katsoa*-verbissä, tässäkin vaihteluttoman *tt*-variantin suosio on hieman yllättävä vaihtelullisen *t*-variantin yleistyvyyden vuoksi (Nuolijärvi & Sorjonen 2010: 28). Oulun seudun murteen vaihteluton *tt*-variantti pitää siis pintansa (Kettunen 1940: kartta 8). Selkeimmin *tt*-varianttia koetaan käytettävän kaupungin länsipuolella. Keskustassa *tt*-varianttia kokee käyttävänsä 54,1 %, *t*-varianttia 24,3 % ja *ht*-varianttia 10,8 %. Kuten aiemmissakin verbimuodoissa, myös tässä tapauksessa kokemukset *tt*- ja *ht*-varianttien käytöstä jakaantuvat tasaväkisesti idän puolella kaupunkia: siellä 42,9 % kokee käyttävänsä läntistä varianttia ja 42,9 % itäistä varianttia.

4.1.3. Nominat *metsä*, *otsa*, *palkitseva* ja *veitsi*

Tutkin kokemuksia *ts*-yhtymän käytöstä jo käsittelemieni verbien lisäksi myös nomineilla *metsä*, *otsa*, *palkitseva* ja *veitsi*. Kyseisissä nomineissa informanteistani yhteensä 52 % kokee käyttävänsä *tt*-varianttia, 26 % *ht*-varianttia ja 22 % *ts*-varianttia. Näiden pyöristettyjen lukujen mukaan yleisin kokemus on jälleen läntinen variantti. Loput vastaukset jakaantuvat lähestulkoon tasan itäisen ja yleiskielisen varianttien välillä. On kuitenkin selvää, missä sanoissa esimerkiksi yleiskielistä muotoa koetaan eniten käytettävän. Siksi

käsittelenkin nämä neljä nominia myös yksitellen. Olen kuitenkin koonnut kaikkien näiden neljän kysymyksen vastaukset yhteen diagrammiin (kuvio 6).

KUVIO 6. *ts*-yhtymän koettu käyttö kyseisissä nomineissa alueittain.

Nominissa *metsä* yksikään informantti ei koe käyttävänsä yleiskielistä muotoa. Sanaa käsittelevän kysymyksen täydennettävä lause on *Retkellä mennään X. (metsään)*. Informanteista 71,4 % kokee käyttävänsä tässä *tt*-varianttia ja 28,6 % *ht*-varianttia. Yleisesti informanttien mielestä käytössä on siis selkeästi enemmän läntinen variantti. Läntistä *tt*-varianttia kokee käyttävänsä länsipuolella kaupunkia asuvista informanteistani jokainen (100 %), keskustassa suurin osa (81,1 %) ja itäpuolella selkeästi pienempi osa (35,7 %). Idän puolella kaupunkia koetaan käytettävän enemmän itäistä *ht*-varianttia.

Kyselyssäni nominia *otsa* käsittelevän kysymyksen täydennettävä lause on *Se osui keskelle X. (otsaa)*. Tässä yleiskielistä muotoa kokee käyttävänsä 5,4 % informanteista, jotka kaikki asuvat keskustan alueella. *tt*-varianttia kokee käyttävänsä 71,4 % ja *ht*-varianttia 23,2 %. Läntistä varianttia kokee käyttävänsä länsipuoliskolla asuvista jokainen (100 %), keskustassa suurin osa (78,4 %) ja itäpuoliskolla vajaa puolet (42,9 %). Itäinen variantti ei ole tässä sanassa edelliseen sanaan verrattuna aivan yhtä suosittu kokemus. Itäpuolella asuvista sitä kokee käyttävänsä 57,1 % eli hieman suurempi osa kuin läntistä varianttia.

Sana *palkitseva* nostaa kuviossa 6 nähtäviä *ts*-variantin prosenttilukuja. Kysymyksen täydennettävä lause on *Työni on X. (palkitsevaa)*. Yli puolet (57,1 %) informanteista kokee käyttävänsä yleiskielistä muotoa. Itäistä varianttia kokee käyttävänsä 23,3 % ja läntistä

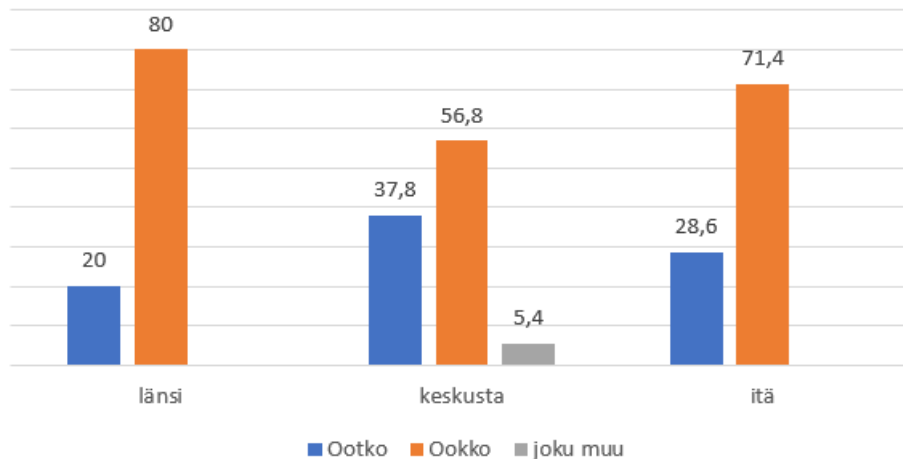
19,6 %. Tämä on tutkimukseni ainoa sana, jossa läntinen variantti on harvinaisempi kokemus kuin itäinen. Länsipuoliskolla kokemus jakaantuu lähes tasan *tt*-variantin (40 %) ja yleiskielisen (60 %) muodon välillä. Keskustassa 59,5 % informanteista kokee käyttävänsä yleiskielistä varianttia, 21,6 % *ht*-varianttia ja 18,9 % *tt*-varianttia. Itäpuoliskolla yleiskielistä varianttia kokee käyttävänsä 50 %, *ht*-varianttia 35,7 % ja *tt*-varianttia 14,3 % informanteista. Voi olla, että kyseisen sanan poikkeavan suuri yleiskielisen muodon suosio johtuu esimerkiksi sanan vähäisestä käytöstä tai sen keinotekoisuudesta. *Metsä* ja *otsa* ovat vanhoja perussanoja, kun taas *palkitseva* on keinotekoisesti luotu uudempi sana (VKS s.v. *metsä; otsa; palkita*).

Nominia *veitsi* tutkivassa kysymyksessä täydennettävä lause on *Siinä oli haarukka ja X. (veitsi)*. Kyseisessä sananmuodossa informanteistani 46,4 % kokee käyttävänsä *tt*-varianttia, 28,6 % *ht*-varianttia ja 25 % *ts*-varianttia. Tässäkään nominissa yksikään länsipuoliskolla asuvista ei koe käyttävänsä itäistä varianttia. Länsipuoliskolla suurin osa (80 %) kokee käyttävänsä läntistä varianttia ja loput (20 %) yleiskielistä varianttia. Keskustassa noin puolet (48,7 %) kokee käyttävänsä läntistä varianttia, 29,7 % yleiskielistä varianttia ja 21,6 % itäistä varianttia. Itäpuoliskolla tässäkin sanassa yleisin kokemus on itäinen variantti (57,1 %), toiseksi yleisin läntinen variantti (28,6 %) ja kolmanneksi yleiskielinen variantti (14,3 %).

4.2. *tk*-yhtymä

Kyselyssäni *tk*-yhtymää käsittelee yksi kysymys. Siinä täydennettävä lause on *X sitä mieltä? (Oletko)*. Annettuina vastausvaihtoehtoina ovat yleiskielinen *Oletko*, puhekielinen *Ootko* ja Oulun seudun murteelle tyypillinen assimiloitunut muoto *Ookko*. Näistä yleiskielistä muotoa ei koe käyttävänsä yksikään. Vastaukset ovat kuvattuna pylväsdiagrammina kuviossa 7.

15. _____ sitä mieltä?

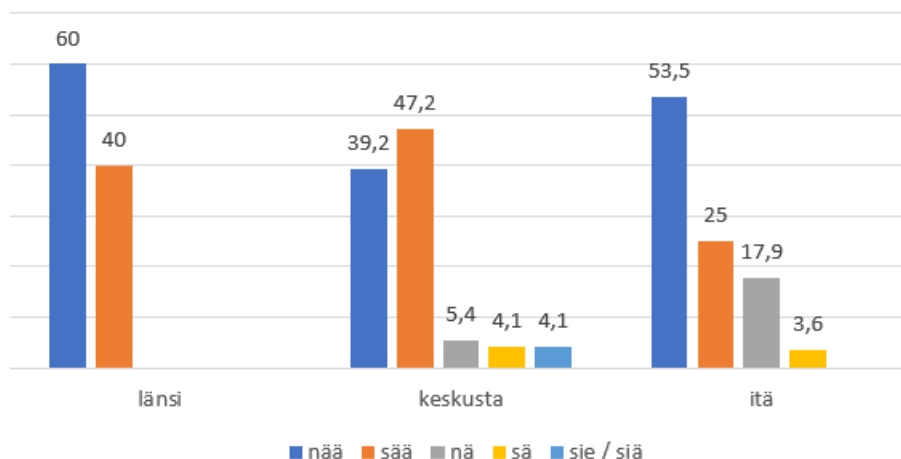
KUVIO 7. *tk*-yhtymän koettu käyttö verbimuodossa *oletko* alueittain.

Kaikista informanteista *ootko*-muotoa kokee käyttävänsä 33,9 % ja *ookko*-muotoa 62,5 % informanteista. Suurin osa kokee siis käyttävänsä assimiloitunutta *kk*-muotoa. Assimiloitunut muoto on yleisempi kokemus kaikilla puolilla kaupunkia. Eniten *tk*-muotoa kokee käyttävänsä keskustan alueella asuvat. Vastauksista siis selviää, että Oulun seudun murteelle tyypillisen muodon käyttö on yleinen kokemus Pudasjärven lukiolaisten keskuudessa.

Kaksi informanttia, jotka eivät ole kokeneet mitään annetuista vaihtoehdoista luonnollisimmiksi, vastasivat kokevansa käyttävän muotoja *olekko* ja *ooksie*. Näistä ensin mainitussa edustuu *tk*-yhtymässä Oulun seudun murteelle tyypillinen assimiloitunut muoto. Muoto *ooksie* taas kielisi esimerkiksi Peräpohjolan murteiden vaikutuksesta, sillä Peräpohjolan murteissa *sinä*-persoonapronominista edustuu usein *sie*-variantti (Rapola 1947: 100). Kuitenkin *ooksie*-muodon alkuosa *ook-* voi olla lyhentymä assimiloituneesta *ookko*-muodosta.

4.3. *sinä*-persoonapronomini

Kyselyssäni on kaksi *sinä*-persoonapronominia käsittelevää kysymystä: yksi väitelause (*X sait kaikki oikein.*) ja yksi kysymyslause (*Mitä X teit?*). Olen koonnut molempien kysymysten vastaukset yhteen diagrammiin (kuvio 8).

sinä

KUVIO 8. *sinä*-persoonapronominin koettu käyttö alueittain.

Molemmat kysymykset ja kaikki informantit huomioon ottaen yleisin kokemus on *nää*-variantin (44,6 %) käyttö. Lähes yhtä paljon koetaan käytettävän *sää*-varianttia (41,1 %). Kolmanneksi suosituin ja huomattavasti jo vähäisempi kokemus on *nää*-variantista lyhennetty *nä*-variantti (8 %) ja neljänneksi suosituin *sä*-variantti (3,6 %). *Sie*-varianttia koetaan käytettävän 1,8 % ja *siä*-varianttia 0,9 % vastauksissa. Näiden kahden viimeksi mainitun variantin samankaltaisuuden ja lukujen pienuuden vuoksi olen yhdistänyt nämä kaksi varianttia kuvion 8 diagrammissa.

Alueellisesti syrjäkylillä koetaan käytettävän enemmän *nää*-varianttia. Kiinnostavaa on se, että Oulun seudun variantti on selkeimmin suurimmassa suosiossa itäpuoliskolla asuvien keskuudessa, eikä esimerkiksi länsipuoliskolla. Keskustassa taas *sää*-variantti on hieman yleisempi kokemus.

Väitelauseen ja kysymyslauseen vastauksien välillä on huomattavissa ero. Väitelauseessa 51,7 % informanteista kokee käyttävänsä *sää*-varianttia, kun taas kysymyslauseessa *sää*-varianttia kokee käyttävänsä 30,4 %. *Nää*-varianttia kokee käyttävänsä väitelauseessa 33,9 % ja kysymyslauseessa 55,4 % informanteista. Myös lyhyt *nä*-variantti on hieman yleisempi kokemus kysymyslauseessa (10,6 %) kuin väitelauseessa (5,4 %). Oulun seudun murteen variantit koetaan kysymyslauseessa siis selkeästi luonnollisemmaksi kuin väitelauseessa.

4.4. Nuorten murreidentiteetti ja näkemyksiä heidän murteestaan

Olen kysynyt informanteiltani, mitä murretta he kokevat puhuvansa: Oulun murretta, Kainuun murretta vai molempia näitä. Vaihtoehtoina ovat myös vastaukset *en koe puhuvani mitään murretta, en osaa sanoa ja jotain muuta*. Suurin osa (48,2 %) on vastannut, että ei osaa sanoa. Toiseksi suurin osa (23,2 %) kokee puhuvansa Oulun murretta. 16,1 % kokee puhuvansa sekä Oulun että Kainuun murretta, 3,6 % ei koe puhuvansa mitään murretta ja vain 1,8 % eli yksi informantti kokee puhuvansa Kainuun murretta. Loput 7,1 % kertoo omin sanoin, että he kokevat puhuvansa Pudasjärven murretta, Koillismaan murretta tai heidän omaa murrettaan. Joidenkin maallikoiden käsitys on siis, että Pudasjärvellä tai Koillismaalla on oma nimetty murteensa. Toiset taas eivät osaa sijoittaa puhetaansa mihinkään tiettyyn murteeseen, vaan kuvailevat sitä vain ”omakseen”.

Alueellisia eroja ei murteenpuhumiskysymyksen vastauksissa ollut yhtä lukuun ottamatta. Jokainen, joka vastasi puhuvansa mielestään Oulun murretta, asuu keskustan alueella. Yksikään esimerkiksi lähempänä Oulua eli länsipuolella kaupunkia asuvista ei koe puhuvansa vain Oulun murretta. Myös informantti, joka kokee puhuvansa Kainuun murretta, asuu keskustan alueella eikä suinkaan kaupungin itäpuolella. Informanttieni identifiointuminen johonkin murrealueeseen ei siis aivan vastaa heidän variantinkäyttökokemuksiaan. Vaikka esimerkiksi itäpuoliskolla koetaankin käytettävän huomattavasti enemmän itäisiä varianteja, eivät siellä asuvat koe puhuvansa enemmän itäistä murretta kuin länsipuoliskolla asuvatkaan.

Informanttieni yleisin vastaus kysymykseen *Mitä murretta koet puhuvasi?* on *en osaa sanoa*. Tämä kertoo mahdollisesti siitä, että informantit eivät ole aiemmin tutkailleet omaa murreidentiteettiään. Toisaalta se voi myös olla merkki siitä, että Pudasjärvellä on vaikea luoda selkeää murreidentiteettiä. Informanttini ovat saaneet kuvailla murrettaan myös omin sanoin. Osa näistä kommentteista viittaa Oulun seudun (esimerkit (1–4)) tai Kainuun (esimerkit (5–6)) murteen käytön kokemukseen.

- (1) *oulun murteen ja yleisimmän kielen sekoitus*
- (2) *En puhu kokonaan Oulun murretta. Käytän myös muiden murteiden sanoja.*
- (3) *Pelekääkkönnää polliiseja*
- (4) *Olen joskus kuullut, että pudasjärveläisten murre on lähimpänä kirjakieltä. Ei puhu ihan oululaisittainkaan mutta ei mikään toinenkaan murre (Lähden kahville, en kahaville)*

- (5) *Murteessa on paljon pelkästään Koillismaalla keksittyjä sanoja kuten tukevaa naista kutsutaan "juurevaksi".*
- (6) *Joskus tulee sellaisia taivalkoskelaisia piirteitä että pitää laittaa monikossa olevan sanan loppuun "ie" esim. Pilvie ja lauseen loppuun sanoa "ni" jos tuntuu että sanottavaa tulee vielä lisää.*

Yllä olevassa esimerkissä (6) informanttini on tehnyt tarkan kielellisen havainnon *ie*-muodosta. Maallikoiden metakielisiä havaintoja voidaan jaotella useammalle eri tasolle niiden tarkkuuden mukaan (ks. esim. Saviniemi, Kunnas, Mantila, Rajala & Paukkunen 2019). Minun informanttieni metakieliset havainnot jakautuvat näillä tasoilla aika korkeallekin, kuten esimerkin (6) huomiot osoittavat.

Vaikka informanttieni käsitys heidän murteestaan onkin hajanainen tai epäselvä, he ainakin tiedostavat murteensa olevan sekoitus eri murteiden piirteitä. Jotkut myös ymmärtävät, että heidän puhetapansa vaihtelee tilanteittain tai että he ottavat muiden puhetapoja helposti omaan käyttöönsä. Näistä asioista kertovat esimerkit (7–9).

- (7) *Varmaan sekoitus montaa lähialueen murretta*
- (8) *Murre vaihtelee tilanteiden mukaan ja huomaan vaihtelevani murretta eri asioiden painottamiseksi.*
- (9) *Ei mitään hajuakaan, mulle tarttuu muijen murteet nii nopiaa et en osaa sanoa mistä oon saanu mun*

Näiden kommenttien lisäksi omaa murretta kuvailtiin *kivaksi, hauskaksi, hyväksi, oudoksi, juntiksi, normaaliksi, leveäksi, tönköksi, muita paremmaksi* sekä *helposti ymmärrettäväksi*. Informanteilla on siis eriäviä näkemyksiä omista idiolekteistaan ja erilaisia tapoja kuvailla niitä. On kuitenkin erityistä, kuinka tarkkojakin havaintoja informanttini osaavat puhetaivoistaan tehdä ja kertoa.

Informanteillani on keskenään aika yhtenäinen käsitys siitä, millä ja keillä heidän puhetapoihinsa on vaikutusta. Kyselyn viimeisessä kysymyksessä (*Mitkä asiat mielestäsi vaikuttavat murteen käyttöösi?*) he ovat saaneet vastata useamman vaihtoehdon. Heistä 48 vastasi perheen ja 43 kavereiden puhetapojen vaikuttavan. Informanteista 14 kokee, että mediassa kuullut puhetaivot vaikuttavat. Kahden mielestä yleisesti ottaen kaikki puhe, jonka he kuulevat, vaikuttaa heidän omiin puhetapoihinsa. Kaksi informanttia ei osannut kertoa, mitkä tekijät heidän mielestään heidän puheeseensa vaikuttavat.

4.5. Yhteenveto

Valitsemisani *ts*-yhtymän variaatiota selvittävässä sanoissa informanttini kokevat käyttävänsä eniten läntistä *tt*-varianttia. Itäistä *ht*-varianttia kokevat käyttävänsä eniten kaupungin itäpuolella asuvat informantit. Itäpuoliskolla *ht*-variantin käyttö on lähestulkoon yhtä yleinen kokemus *tt*-variantin käyttö. Myös keskustassa jotkut kokevat käyttävänsä *ht*-varianttia, kun taas länsipuolella kaupunkia asuvat informantit eivät koe käyttävänsä itäistä varianttia juuri ollenkaan. Tältä osin *ts*-yhtymän variaatioon liittyvät tulokset ovat samankaltaisia Outilan (1999) kanssa, sillä läntinen variantti hallitsee ja itäinen variantti on vahvimmillaan itäpuolella. Muita tekemiäni huomioita *ts*-yhtymästä on, että informanttini kokevat käyttävänsä yleiskielistä muotoa melko vähän ja vain tietyissä sanoissa. Sitä koetaan käytettävän sananmuodoissa *kutsuit*, *otsaa*, *veitsi* ja erityisesti sananmuodossa *palkitsevaa*. *tt*-variantti on selkeimmin suosituin sananmuodoissa *etsiä* ja *katsoa*. Itäistä *ht*-varianttia taas koetaan käytettävän erityisesti sananmuodoissa *metsään* sekä *veitsi*. Sanoissa, joissa yksinäis-*t*-muoto on mahdollinen, noin neljäsosa kokee käyttävänsä sitä – erityisesti sananmuodoissa *katsoin* ja *katsoitteko*.

Oulun seudulle tyypillinen *tk*-yhtymän assimiloitunut *kk*-muoto edustuu informanttieni kokemuksen mukaan myös heidän puheessaan. Sananmuodosta *oletko* suurempi osa informanteista kokee käyttävänsä *ookko*-muotoa kuin *ootko*-muotoa. Assimiloitunut muoto on suosituin kaikilla puolilla kaupunkia.

Informanttini kokevat käyttävänsä *sinä*-pronominista Oulun seudulle tyypillistä *nää*-varianttia eniten. Lähes yhtä paljon koetaan käytettävän *sää*-varianttia. Kiinnostavaa on se, että kysymyslauseessa *nää*-variantti on yleisempi, kun taas väitelauseessa *sää*-variantti on yleisempi. Saman tuloksen toteaa myös Mantila (2019: 272) tutkittuaan oululaisten opiskelijoiden käsityksiä oululaisten *sinä*-pronominin käytöstä. Informanttini kokevat käyttävänsä myös lyhyempiä *nä*- ja *sä*-variantteja mutta selkeästi kahta aiemmin mainittua vähemmän. Yksittäisiä tapauksia on myös *sie* ~ *siä* -varianttien käytön kokemuksesta. Alueellisia eroja ei juurikaan ole yhtä yleistystä lukuun ottamatta: keskustassa *sää*-variantti on suosituin, kun taas syrjäkylillä, erityisesti idän puolella, suosituin on *nää*-variantti.

Informanteista suurin osa ei osaa sanoa, minkä murteen puhuja on. Enemmän on heitä, jotka identifioituvat Oulun seudun murteen puhujiksi kuin heitä, jotka identifioituvat Kainuun murteen puhujiksi. Osa kokee puhuvansa molempia. Vastaukset eivät vaihdelleet alueittain kovinkaan paljoa. Alueellisesti voi tehdä ainoastaan sellaisen havainnon, että Oulun seudun murteen puhujaksi identifioidutaan eniten keskustan alueella.

5. PÄÄTÄNTÖ

Kandidaatintutkielmassani olen tarkastellut pudasjärveläissyntyisten Pudasjärven lukio-
laisten käsityksiä heidän murteestaan. Tutkimuksessani olen käyttänyt aineistonkeruume-
netelmänä kyselylomaketta ja analysoinut saamiani vastauksia sekä kvantitatiivisesti että
kvalitatiivisesti. Olen myös esitellyt tutkimukseni kansanlingvivistä ja kansandialektolo-
gista teoriataustaa sekä kertonut Pudasjärvestä murrealueena.

Motiiveja tutkimuksen tekemiselle ovat olleet kaupungin ristiriitaisuus murrealueena, tut-
kijoiden toisistaan eriävät mielipiteet siitä, mihin murrealueeseen kaupunki pitäisi lukea
sekä aiemman tutkimuksen vähäisyys. Olen tutkielmassani esitellyt joitakin aiheesta teh-
tyjä aiempia tutkimuksia ja verrannut saamiani tuloksia näiden tutkimuksien tuloksiin.

Tutkimani kielenpiirteet ovat *ts*-yhtymä, *tk*-yhtymä ja *sinä*-persoonapronomini. Olen
muodostanut informanteilleni täydennettäviä lauseita, joihin he ovat saaneet valita tai kir-
joittaa oman vastauksensa, jonka he kokevat luonnollisimmaksi puhekielessään. Tämän
lisäksi olen kysynyt informanteiltani, mitä murretta he kokevat puhuvansa, miten he ku-
vailisivat murrettaan ja mitkä asiat heidän murteeseensa heidän mielestään vaikuttavat.
Tutkimuksessa tavoitteenani on ollut saada vastaus siihen, mitä variantteja Pudasjärven
lukiolaiset mielestään käyttävät tutkimissani kielenpiirteissä, ovatko nämä variantit
enemmän itäisiä vai läntisiä sekä siihen, minkä murteen puhujiksi Pudasjärven lukiolaiset
identifioituvat.

Tulokset ovat olleet osittain odotuksenmukaisia, vaikka selkeää hypoteesia onkin ollut
vaikea asettaa. Päätulos on se, että suurin osa Pudasjärven lukiolaisista kokee käyttävänsä
tutkimissani kielenpiirteissä läntisiä variantteja. *ts*-yhtymässä enemmistö käyttää mieles-
tään *tt*-varianttia mutta myös itäistä *ht*-varianttia esiintyy. Itäistä varianttia kokee käyttä-
vänsä eniten itäpuoliskolla asuvat informantit. Mielenkiintoinen tulos on se, että infor-
manttini kokevat käyttävänsä heikossa asteessa enemmän *tt*-varianttia kuin *t*-varianttia.
Muista tutkimistani kielenpiirteistä, *tk*-yhtymästä ja *sinä*-pronominista, suurin osa infor-
manteistani kokee käyttävänsä läntisiä eli Oulun seudun murteelle tyypillisiä piirteitä. *tk*-
yhtymästä sananmuodossa *oletko* suurempi osa kokee käyttävänsä assimiloitunutta
ookko-muotoa kuin *ootko*-muotoa. *Sinä*-pronominista Oulun seudun murteen *nää*-varian-
tin koetaan luonnollisimmaksi. Lähes yhtä suosittu on *sää*-variantti. *Sinä*-pronominiin

liittyvät kokemukset jakautuvat kiinnostavasti lausetyypin mukaan: kysymyslauseessa koetaan käytettävän enemmän *nää*-varianttia ja väitelauseessa *sää*-varianttia.

Vaikka informanteistani suurin osa kokee käyttävänsä Oulun seudun murrevariantteja, huomattavasti pienempi osa kokee puhuvansa Oulun seudun murretta. Selkeästi enemmän informanttini kuitenkin identifioituvat Oulun murteen puhujiksi kuin Kainuun murteen puhujiksi. Informanteillani vaikuttaa olevan vaikeahkoa luoda selkeää murreidentiteettiä: identifioituminen jonkin murteen puhujaksi on jokseenkin epämääräistä ja mieliteitä jakavaa. Informanttini kuitenkin osaavat tehdä tarkkojakin metakielisiä havaintoja puheestaan.

Tutkimukseni tuloksia tarkasteltaessa täytyy huomioida, että asuinalueiden informanttijakaumat ovat epätasaiset. Siksi asuinalueiden välisiä eroja ei tutkimuksessani voi painottaa. Asuinalueiden välisten erojen tarkempaa tarkastelua varten olisi parempi, jos informantteja olisi eri alueilta sama määrä. Saamiani tuloksia ei myöskään sovi yleistää liikaa, sillä tutkimuksessani informantteina on ollut vain osa Pudasjärven lukiolaisista ja tutkittavien kielenpiirteiden määrä on ollut pieni.

Olisi kiinnostavaa jatkaa tutkimusta sekä tutkimalla lisää jo tässä tutkielmassani tarkastelemiani kielenpiirteitä että laajentamalla tarkastelua muihin kielenpiirteisiin. Koska olen tutkimuksessani tutkinut pudasjärveläisten käsityksiä heidän murteestaan, olisi mielenkiintoista jatkaa tutkimusta myös autenttisen kielen tarkasteluun ja vertailla, vastaavatko koettu ja todellisuudessa käytetty kieli toisiaan. Myös pudasjärveläisten murreidentiteettiä olisi kiinnostavaa tutkia enemmän, sillä se vaikuttaa saamieni tulosten mukaan epäselvältä. Pudasjärveä voisi tutkia myös yksilöiden henkilökohtaisten käsityksien lisäksi kollektiivisena murrealueena. Olisi kiinnostavaa selvittää, minkä murteen puhujiksi pudasjärveläiset mieltävät itsensä ryhmänä.

LÄHTEET JA LYHENTEET

- HÄGG, JOHANNA 2014: *Maallikoiden käsityksiä Oulun seudun murteesta ja sen sosiaalisesta variaatiosta*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto.
- KAARTINEN, JENNI 2015: *Kajaanilais- ja suomussalmelaisnuorten havainnot kotipaikkakuntansa murteen monikko- ja imperfektimuodoista*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto.
- KETTUNEN, LAURI 1930: *Suomen murteet II. murrealueet*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KETTUNEN, LAURI 1940: *Suomen murteet III A. Murrekartasto*. Verkkoersio. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden seura.
- Kotus = Kotimaisten kielten keskus. <http://kotus.fi/> (6.10.)
- KYYRÖNEN, VEERA 2018: *Kajaanilaisten lukiolaisnuorten suhtautuminen Suomen murteisiin*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto.
- LATVALA, EILA – VANHANEN-NUUTINEN, LIISA 2001: Laadullisen hoitotieteellisen tutkimuksen perusprosessi: Sisällönanalyysi. – Sirpa Janhonen & Merja Nikkonen (toim.), *Laadulliset tutkimusmenetelmät hoitotieteessä* s. 21–43. Helsinki: WSOY.
- LEINO, ANTTI – HYVÖNEN, SAARA – SALMENKIVI MARKO 2006: Mitä murteita Suomessa onkaan? Murreosanaston levikin kvantitatiivista analyysia. – *Virittäjä* 110 s. 26–45.
- LYYTIKÄINEN, ERKKI – REKUNEN, JORMA – YLI-PAAVOLA, JAAKKO (toim.) 2013: *Suomen murrekirja*. Helsinki: Gaudeamus Oy.
- MANTILA, HARRI 2004: Murre ja identiteetti. – *Virittäjä* 108 s. 322–346.
- MANTILA, HARRI – PÄÄKKÖNEN, MATTI 2010: *Oulun seudun murteen vokaalisto. Historia, muutos ja variaatio*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- MANTILA, HARRI 2019: *Sää vai nää – yleissuomi kohtaa oulunsuomen*. – Harri Mantila, Maija Saviniemi & Niina Kunnas (toim.) *Oulu kieliyhteisönä* s. 255–275. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- MIELIKÄINEN, AILA – PALANDER, MARJATTA 2014: *Miten suomalaiset puhuvat murteista? Kansanlingvistinen tutkimus metakielestä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- MML = Maanmittauslaitos. Suomen pinta-alat kunnittain. 1.1.2022. (6.10.2022)

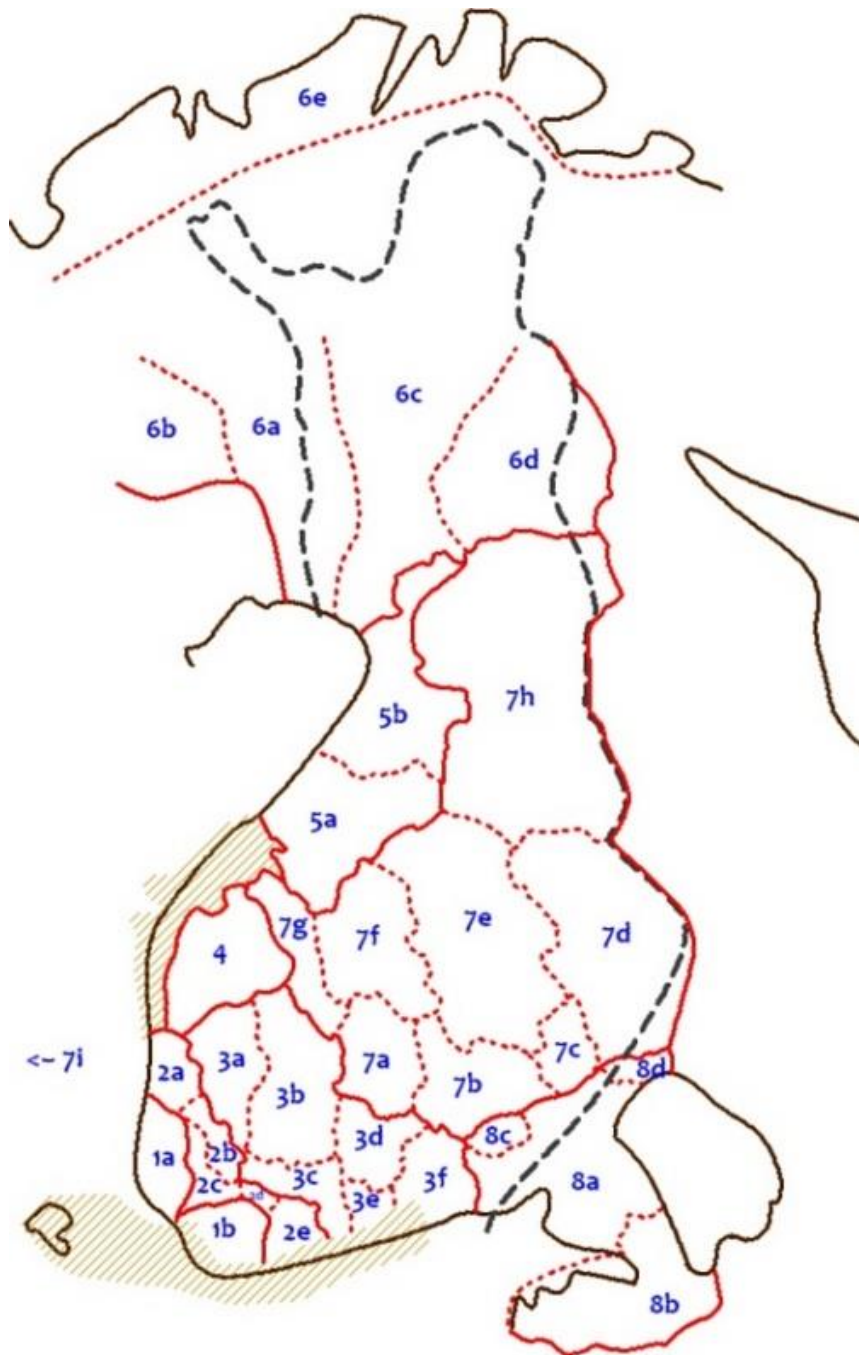
- NIEMETMAA, SALLA 2017: *Ammattikorkeakouluopiskelijoitten käsityksiä Oulun murteesta*. Suomen kielen kandidaatintutkielma. Oulun yliopisto.
- NUOLIJÄRVI, PIRKKO – SORJONEN, MARJA-LEENA 2010: *Miten kuvata muutosta? Puhutun kielen tutkimuksen lähtökohtia murteenseurauhankkeen pohjalta*. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja.
- OUTILA, MARKKU 1999: *Mehtä kaatuu, mettä nousee. Pudasjärven puhekielen vaihtelu ja alueellinen tasoittuminen*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto.
- PALANDER, MARJATTA 2001: Kansan käsityksistä lingvistiikkaa. – *Virittäjä* 105 s. 147–151.
- PALANDER, MARJATTA 2011: *Itä- ja eteläsuomalaisten murrekäsitykset*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- PARTANEN, SINIMAARIA 2020: *A-loppuisten vokaaliyhtymien variaatio pudasjärveläisten 2000-luvulla syntyneiden keskusteluissa*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.
- PRESTON, DENNIS 2011: The power of language regard – discrimination, classification, comprehension and production. – *Dialectologia*. Special issue II s. 9–33.
- PÄÄKKÖNEN, MATTI 1994: *Oulun seudun murrekirja*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- RAPOLA, MARTTI 1947: *Johdatus Suomen murteisiin*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- RÄISÄNEN, ALPO 1972: *Kainuun murteiden äännehistoria I Vokaalisto*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- RÄISÄNEN, ALPO 1982: *Kainuun murteiden ja nimistön opas*. Kajaani.
- SAVINIEMI, MAIJA – KUNNAS, NIINA – MANTILA, HARRI – RAJALA, ELINA – PAUKKUNEN, ULLA 2019: Oulua havainnoimassa – kohti metakielen uutta jäsenystä. – Harri Mantila, Maija Saviniemi & Niina Kunnas (toim.) *Oulu kieliyhteisönä* s. 276–318. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SKIFTESVIK, SAGA 2012: *Persoonapronominien variaatio oululaisnuorten puhekielessä*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto.
- TTP = Tieteen termipankki. <http://tieteentermipankki.fi/> (6.10.2022).
- VAAATTOVAARA, JOHANNA 2009: *Meän tapa puhua. Tornionlaakso pellolaisnuorten subjektiivisena paikkana ja murrealueena*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

VANHATALO, ULLA – VEHKALAHTI, URPO 2020: Kysely. – Milla Luodonpää-Manni, Markus Hamunen, Reetta Konstenius, Matti Miestamo, Urpo Nikanne, & Kaius Sinnemäki (toim.), *Kielentutkimuksen menetelmiä I-V*. s. 240–273. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

VISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA RIITTA – ALHO IRJA 2008: *Iso suomen* kieliopin verkkoversio. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos. URN:ISBN:978-952-5446-35-7. <https://scripta.kotus.fi/visk/etusivu.php>. (18.10.2022)

VKS = Vanhan kirjasuomen sanakirja. <https://kaino.kotus.fi/vks/?p=main> (25.11.2022)

LIITE 1. Suomen murrealueiden jaotus. Kartta: © Kotus.

LIITE 2. Kyselylomake.

Pudasjärven lukiolaisten murrekäsitykset

 Pakolliset kysymykset merkitty tähdellä (*)

Hei!

Opiskelen suomen kieltä Oulun yliopistossa ja kerään tällä kyselylomakkeella aineistoa kandidaatintutkielmaani. Tutkielmassani tutkin pudasjärveläissyntyisten Pudasjärven lukiota käyvien nuorten käsityksiä heidän omasta murteestaan. Osallistuthan kyselyyn vain, jos olet pudasjärveläissyntyinen ja opiskelija Pudasjärven lukiossa.

Kysely on jaettu kolmeen osaan. Kysyn alussa taustatietojasi, mutta kysely toteutetaan anonymisti, eikä sinua voida tunnistaa vastauksistasi. Kysymyksiin ei ole olemassa oikeita tai vääriä vastauksia. Valitse vaihtoehdoista se, joka tuntuu sinusta itsestäsi kaikista luontevimmalta.

Kiitos osallistumisestasi!

Essi Pätsi

1. Sukupuolesi *

- tyttö
- poika
- muu
- en halua kertoa

2. Luokka-asteesi lukiossa *

- ensimmäinen
- toinen
- kolmas
- neljäs

3. Asuinalueesi (jos kylääsi ei mainita, valitse sitä lähimpänä oleva) *

- Kurenalus tai lähimpänä keskustaa kuin mikään alla mainituista

- Livo, Pärjänsuo, linattijärvi, Syötekylä, Rytinki, Sarakylä
- Jonku, Jaalanka, Ervasti, Hirvaskoski, Poijula, Pintamo, Kurki, Siivikko, Puhos, Jaurakkajärvi, Korpinen
- Marikaisjärvi, Ruottisenharju, Taipaleenharju, Keinäspäri, Hetekylä, Petäjäkangas, Kollaja, Kipinä, Panuma, Levo-oja
- Aittojärvi, Siurua, Kokkokylä
- joku muu, mikä? _____

Täydennä lauseet.

Valitse vaihtoehdoista se, jota luultavimmin itse käyttäisit PUHUESSASI. Jos mikään annetuista vaihtoehdoista ei tunnu sopivalta, voit kirjoittaa oman vastauksesi.

4. Retkellä mennään _____.*

- metsään
- mettään
- mehtään
- joku muu, mikä? _____

5. Ei saa _____! *

- kahtoa
- katsoa
- kattoo
- joku muu, mikä? _____

6. _____ sait kaikki oikein.*

- Sinä
- Sää
- Sä
- Nää

- Nä
- Sie
- joku muu, mikä?

7. Sitä täytyy _____. *

- etsiä
- ehtiä
- ettiä
- joku muu, mikä?

8. Se osui keskelle _____. *

- ottaa
- ohtaa
- otsaa
- joku muu, mikä?

9. _____ vielä sitä tehtävää? *

- Kahtoitteko
- Kattoitteko
- Katoitteko
- Katsoitteko
- joku muu, mikä?

10. Työni on _____. *

- palkitsevaa / palakitsevvaa
- palkittevaa / palakittevvaa
- palkihtevaa / palakihtevvaa

joku muu, mikä?

11. Ketä _____ juhliin? *

kuhtuit

kutsuit

kuttuit

kutuit

joku muu, mikä?

12. Siinä oli haarukka ja _____. *

veitti

veihti

veitsi

joku muu, mikä?

13. _____ sen elokuvan. *

Katsoin

Kattoin

Katoin

Kahtoin

joku muu, mikä?

14. Mitä _____ teit? *

nää

nä

sie

sää

- sä
- sinä
- joku muu, mikä? _____

15. _____ sitä mieltä? *

- Oletko
- Ootko
- Ookko
- joku muu, mikä? _____

16. Mitä murretta koet puhuvasi? *

- Oulun murretta
- Kainuun murretta
- sekä Oulun että Kainuun murretta
- en koe puhuvani mitään murretta
- en osaa sanoa
- jotain muuta, mitä? _____

17. Miten muuten kuvailisit murrettasi?

18. Mitkä asiat mielestäsi vaikuttavat murteen käyttöösi? *

- perheeni puhetavat
- kavereideni puhetavat
- mediassa kuulemani puhetavat
- en osaa sanoa
- joku muu, mikä? _____